

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA

Centar za ekonomska istraživanja

SEOBE I RAZVOJ

BEOGRAD, 2016

Uredivački odbor:

dr Veselin Vukotić
dr Danilo Šuković
dr Mirjana Rašević
dr Slobodan Maksimović
dr Vladimir Goati

Izdaje:

Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka

Za izdavača:

dr Goran Bašić

Izdavanje ove knjige finansijski su pomogli:

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Štampa:

**Razvojno-istraživački centar Grafičkog inženjerstva,
Tehnološko-metalurškog fakulteta, Karnegijeva 4, Beograd**

Tiraž:

300 primeraka

ISBN:978-86-7093-164-0

CIP - Каталогизacija u publikaciji -
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

314.114(082)
330.341:314.15(082)

SEOBE i razvoj / [uredivački odbor Veselin Vukotić ... [et al.]. - Beograd : Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka, 2016 (Beograd : Razvojno-istraživački centar Grafičkog inženjerstva Tehnološko-metalurškog fakulteta). - 393 str. : graf. prikazi ; 35 cm

Tiraž 300. - Str. 7: Predgovor / Danilo Šuković. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Abstracts.

ISBN 978-86-7093-164-0

1. Вукотић, Веселин [члан уредничког одбора]
а) Миграције - Интердисциплинарни приступ
- Зборници б) Миграције -
Привредни развој - Зборници
COBISS.SR-ID 223311116

© 2016. Institut društvenih nauka - Centar za ekonomska istraživanja

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan, presnimavan ili prenošen bilo kojim sredstvom, elektronskim, mehaničkim, za kopiranje ili na bilo koji drugi način, bez prethodne saglasnosti izdavača.

MIGRANTI I TRŽIŠTE RADA

Apstrakt

Savremene migracije predstavljaju jednu od najznačajnijih društvenih pojava koje su determinisane procesima globalizacije, regionalizacije i (dez)integracije nacionalnih država, društvenih entiteta i (ne)voljnim odlukama grupa i pojedinaca. Njihovo dublje razumevanje zahteva interdisciplinarn pristup, a sociološki je samo jedan od njih. To podrazumeva opis, pojašnjenje i analizu najvažnijih društvenih faktora koji pokreću migracije, njihove karakteristike, dinamiku i brojne socijalne, ekonomske, demografske, kulturne i političke posledice. U radu se istražuju najvažniji društveni uzroci nastajanja savremenih migracija pod uticajima globalizacije i svetske ekonomske krize. Analiziraju se najbitnije karakteristike tržišta rada i migracione politike država u koje se migranti doseljavaju. Posebno se izdvajaju najvažniji faktori koji utiču na položaj migranata na fleksibilnom tržištu rada Evrope, njihova ekonomska i socijalna prava i ukupan društveni položaj.

Ključne reči: migranti, tržište rada, politika zapošljavanja, sloboda kretanja

MIGRANTS AND THE LABOUR MARKET

Abstract

Contemporary Migration represent one of the most significant social phenomena that are determined by the processes of globalization, regionalization and (dis) integration of national government, social entities and (non) voluntary decisions of groups and individuals. Their deeper understanding requires an interdisciplinary approach, a sociological is just one of them. This includes a description, an explanation and analysis of the most important social factors that drive migration, their characteristics, dynamics and a number of social, economic, demographic, cultural and political consequences. This paper examines the most important social causes of contemporary migration under the influence of globalization and the global economic crisis. It analyzes the most important features of the labor market and migration policies of the countries to which migrants are settled. Especially interesting are the most important factors affecting the situation of migrants in the flexible labor market of Europe, their economic and social rights and the overall social situation.

Key words: migrants, labor market, employment policy, freedom of movement

UVOD

Migracije stranih radnika ili ekonomske migracije su predmet istraživanja mnogih naučnih disciplina, a sociologija se usmearava na traganje za njihovim globalnim, lokalnim i pojedinačnim uzrocima. Ona nastoji da opiše, analizira i objasni najvažnije tendencije u promenama karakteristika ekonomskih migracija i naznači njihove najbitnije posledice.

---

¹ naučni saradnik Instituta društvenih nauka u Beogradu. Tekst je rezultat rada na projektu „Strukturne društvene i istorijske promene srpskog društva u kontekstu evropskih integracija i globalizacije“ (broj 179039), koji finansira Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, 2011-2014.

Savremene migracije uopšte se razlikuju u odnosu na migracije iz druge polovine 20. veka. One su posebne po svojoj dinamici, obimu, načinu reagovanja najrazvijenih država i odnosu vlasti i stanovništva prema njima. Reč je o transnacionalnim i transkontinentalnim seljenjima stanovništva, značajnim delom nasilno izazvanih od strane najmoćnijih geostrateških faktora. U nauci i javnosti sve je prisutnije gledište da su ekonomske nejednakosti povezane sa savremenim migracijama, koje na razne načine doprinose i promenama na tržištu rada. Stoga je ovo istraživanje usmereno na karakteristike evropskog tržišta rada i položaj stranih radnika na njemu.

Za uključivanje (ne)regularnih migranata u javnu i neformalnu ekonomiju važne su politike zapošljavanja, zarada, radne i pravne zaštite, ali i sistem zdravstvene, socijalne zaštite i politika obrazovanja. One se razlikuju u pojedinim zemljama, ali sa globalnom ekonomskom krizom su sve u znaku smanjenja prava, zarada i drugih primanja. To posebno pogađa strane radnike, čiji ekonomski položaj je marginalan i nesiguran. Tome značajno doprinose i reakcije vlasti i građana zemalja kroz koje se migranti kreću i u koje se useljavaju. Istraživanje pomenutih pitanja o ekonomskim migrantima se analiziraju sa stanovišta teorije svetskog sistema, koju je u svojim radovima više razvio nemački sociolog Imanuela Volerštejn (Immanuel Volerstejn)².

O UZROCIMA SAVREMENIH MIGRACIJA

Postoji mnoštvo pristupa i teorija o uzrocima, dinamici, oblicima i vrstama migracija. Oni su ukazali na kompleksnost migracija kao pojave, čije proučavanje i objašnjenje zahteva i interdisciplinarnan pristup. U radu je analiza usmerana na međunarodne migracije, koje su u aktuelnoj migrantskoj krizi poprimile i transkontinentalni karakter. Selenje stanovništva je postalo masovno, brzo i ima dalekosežne posledice po zemlje iz kojih se iseljavaju i u koje se useljavaju. U centru sociološke analize je istraživanje ekonomskih migranata na tržištu razvijenih zemalja Evrope i onih koje su na njenoj periferiji. Ove druge su na „balkanskoj ruti“, slabih ekonomija, visoke nezaposlenosti, siromaštva i zaduženosti. Takav njihov položaj u raspodeli ekonomske i društvene moći u regionu i svetu determiniše i njihov odnos prema migracijama i politike prema migrantima na tržištu rada. Dosadašnja istraživanja migracija u svetu, od strane autora iz različitih disciplina, nisu dovela do jedinstvenih opštih teorija i zaključaka o uzrocima i posledicama seljenja stanovništva. Štaviše, sociologija migracija je daleko manje razvijena nego što su demografija, ekonomija i istorija. Aktuelne migracije su nametnule potrebu saradnje pomenutih nauka i sa antropologijom, politikologijom, filozofijom, kulturologijom i drugim naučnim disciplinama koje se bave migracijama.

Ovde će se samo u najopštijim crtama ukazati na najvažnije globalne faktore savremenih migracija, čiji poseban tip čine migracije radnika. Po svom značaju izdvajaju se procesi globalizacije, svetska ekonomska kriza, promena geopolitičke mape sveta i rast ekonomskih i društvenih nejednakosti. Značaj ovih globalnih faktora je važan, ali na migracije utiču i faktori na mezo i mikro nivou. U prvom slučaju su promene u demografskoj, ekonomskoj i socijalnoj strukturi na lokalnom i nacionalnom nivou koje podstiču migracije ili prostorno kretanje stanovništva. U drugom slučaju su odluke pojedinca (i domaćinstva) da migriraju u druge zemlje i na druge kontinente. Prema oceni istraživača na teorijskom i empirijskom planu retka su slaganja autora o vezi između migracija i tržišta rada.³ Sociološka analiza je usmerena na najbitnije posledice radnih migracija u zemljama porekla i doseljena radnika. One su značajno

2 I. Volerstin, Posle liberalizma, „Službeni list“, Beograd, 2005.

3 M. Paneva, „Uticaj migracija na evropsko tržište rada“, Ekonomska misao i praksa, god XX(2012), 3, str. 335-362.

šire od promena na tržištu rada, ali i takve mogu da nagoveste osnovni pravac promena u položaju radnih migranata na fleksibilnom tržištu rada. Sve to se posmatra u kontekstu evropskih i širih integracija i delovanja globalne ekonomske krize.

Prema mišljenju Jovana B. Dušanića uzroci sadašnje globalne krize su dublji i sistemski. Oni sežu u 30-te godine prošlog veka. To je kriza kapitalizma američkog tipa. Velike nejednakosti u raspodeli bogatstva nisu posledice krize, ali su u njoj došle do izražaja. Kriza nije samo ekonomska, već i moralna. Od ukupnog bogatstva sveta 0,7 % svetske odrasle populacije poseduje 41% svetskog bogatstva. Svega 3% bogatstva pripada dnu piramide ili 68,7% svetskog odraslog stanovništva. Pri tome navodi niske godišnje stope rasta svetske ekonomije, koje su 1970-ih bile 2,4%, u 80-im 1,4% i u 90-im 1,1%⁴. Slične stavove izneo je i Slobodan Komazec. Naglasio je opadale stope rasta privreda zemalja Zapada, koje su 2011.godine bile 1,0%, u 2012. godini 0,5%, a sledeće svega 0,3%.⁵

Globalan pristup u istraživanju dohodnih nejednakosti zastupljen je u radovima Branka Milanovića. On je istakao da su ekonomske nejednakosti porasle na globalnom nivou i da su one jedan od uzroka svetske ekonomske krize. Osvrnuo se i na probleme migracija, a u sklopu istraživanja nejednakosti u dohotku između pojedinaca. S tim u vezi je koristio dva faktora: mesto rođenja pojedinca i dohodnu klasu roditelja. Zaključio je sledeće: "Ovi faktori pokrivaju više od 80 odsto dohotka pojedinca. Preostalih 20 i manje odsto može se objasniti faktorima nad kojima čovek nema kontrolu (pol, starost, rasa, sreća), ali i nekima nad kojima ima, kao što su zalaganje i naporan rad"⁶ (str. 106.). Kasnije je ovim ekonomskim nejednakostima, ali i demografskim promenama u svetu, ukazao na uzroke aktuelne migrantske krize.

Treći važan uzrok migrantske krize predstavlja geopolitički faktor. To je pojava višepolarnog sveta. Umesto nadmoći jednog vojnog, ekonomskog i političkog centra (SAD) pojavilo se više drugih centara moći. Oni se međusobno sukobljavaju i svoje interese štite i unapređuju, pored ostaloga, i vojnim intervencijama, ali i „posredničkim ratovima“. Najčešći i najžešći sukobi su na područjima gde se oni graniče, a koja imaju strateški značaj za ovladavanje sirovinama, putevima transporta roba (posebno energenata) i jeftinom radnom snagom. Na taj način utiču i na svoje regionalne saveznike, ali i nameću „demokratiju“, kroz raznobojne „revolucije“ i „proleća“⁷. Ideologija o zaštiti ljudskih prava i demokratije služi da sve to zamagli i opravda. Na nižem nivou posmatranja uzroci krize su i demografske promene. Na jednoj strani je izrazit rast stanovništva (kao u Južnoj i podsaharskoj Africi), a na drugoj depopulacija i starenje stanovništva. Ovo poslednje je karakteristično za većinu razvijenih članica EU. Oni su i glavno odredište migranata, među kojima su i radni migranti.

MESTO MIGRANATA NA FLEKSIBILNOM TRŽIŠTU RADA

Fleksibilno tržište rada je tekovina novije faze kapitalizma. Ono je jedan od stubova globalizovane ekonomije. U njegovoj osnovi su postulati da će lakše otpuštanje radnika, zapošljavanje na atipične radne odnose i vreme doprineti rastu ekonomije i blagostanju društva. Ovo podrazumeva, pored ostaloga, da je na taj način povećana produktivnost rada, ali i lakše traženje novog posla. U suštini, takav model tržišta rada podrazumeva da je pojedinac u

4 Jovan B. Dušanić, „Neoliberalizam i preraspodela bogatstva“, Nacionalni interes, God. X, vol 19 (2014), br. 1, str. 171 i 148.

5 S. Komazec, Slom finansijske imperije i nove strategije finansijskog kapitala, Beograd, 2014, str. 4.

6 B. Milanović, Bogataši i siromasi. Kratka i neobična istorija globalne nejednakosti, JP Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 106.

7 V. Konatar, Naličje „Arapskog proleća“, Kultura polisa, 2014, br. 25, str. 261-278.

stanju da nakon gubitka jednog zaposlenja u kratkom roku nađe drugo. U stvarnosti fleksibilno radno zakonodavstvo i radni odnosi njime regulisani najviše odgovara visoko razvijenim kapitalističkim društvima, sa niskom stopom nezaposlenosti, jakim sindikalnim organizacijama i izdašnim državnim fondovima za obezbeđenje materijalne i druge sigurnosti radnika koji ostaju bez posla. U suprotnom, kad su privrede nerazvijene, inustrijski odnosi neregulisani, visoka stopa nezaposlenosti i relativno skromna državna sredstva za pomoć za vreme nezaposlenosti, ovo proizvodi nove nejednakosti i konkurenciju među radnom snagom.

Fleksibilno tržište je proizvod globalizacije ekonomije, a snažno pomognuto i olakšano IT i modernim komunikacijama. Zahvaljujući njima globalna ekonomija može da funkcioniše čitavih 24 h, tj. da se sve veća masa radnika zaposli na razne oblike radnih odnosa, koji nisu rad na neodređeno i puno radno vreme. Poseban doprinos rastu produktivnosti i profita multinacionalnih kompanija donela je strategija izmeštanja poslova u zemlje u kojima je radna snaga jeftina, manje sindikalno zaštićena i spremna da odgovori zahtevima poslodavca (tzv. outsourcing). Sve to vodi većoj eksploataciji radnika na polu/periferiji kapitalističkog sistema, a eksploziji zarada top-menadžera i višim zaradama radnika u zemljama iz kojih potiču multinacionalne kompanije. Fleksibilni radni odnosi su stvarnost i u zemljama Zapada, a nametnuti su izmenama radnog zakonodavstva. Otpori tim reformama bili su masovni i česti, ali bez većih uspeha.

Najjveća posledica fleksibilnih radnih odnosa jeste značajno smanjenje broja zaposlenih sa punim radnim vremenom i na neodređeno vreme. U usponu je zapošljavanje na atipične radne ugovor i radno vreme. Među njima ističu se: rad na određeno vreme, poslovi sa skraćenim radnim vremenom, rad na daljinu, rad na ugovor za sezonske i povremene poslove i dr. U starim članicama EU ovo je pravno dosta uređeno, a i sindikati su jači nego u zemljama u tranziciji. U oba slučaja postoje i privatne agencije za iznajmljivanje radnika drugim poslodavcima. Na taj način ukinuto je i dostignuće kapitalizma da je radnik slobodan da sa poslodavcem ugovara uslove rada, radno vreme i visinu najamnine. Sada je sve prepušteno odnosu poslodavca i pojedinca, uz povlačenje države iz tih procesa. Ukratko rečeno, pojačana eksploatacija zaposlenih najamnih radnika i službenika postoji i u centru kapitalističkog sistema. Dolaskom migranata situacija na tržištu rada se dodatno komplikuje.

Rad u formalnoj ili javnoj ekonomiji je pravilo za većinu radne snage. Sa svetskom krizom sve je prisutnija i aktivnost u neformalnoj ili sivoj ekonomiji. Ona je sfera rada u kojoj radnici primaju niže zarade, nemaju siguran posao, sindikalno su sasvim nezaštićeni i obavljaju poslove za koje su plaćeni toliko da ne mogu da dostojanstveno da žive. Najamnine su u velikom broju slučajeva ispod visine koja omogućava egzistenciju radnika i njegov porodice.

Ulazak migranata na tržište rada je dodatni faktor konkurencije, obaranja nadnica, a rasta profita za poslodavce. Ako je reč o legalnom migrantu onda je njegova zaštita veća, nego kada dođe neregularni migrant. U oba slučaja mesto u podeli rada i na tržištu radne snage zavisi i od kvalifikacija. Za tržište rada u sredinama destinacije zanimljiva je relativno manja grupacija ekonomskih migranata, sa visokim obrazovanjem i posebnim stručnim veštinama. Neki od njih dobro poznaju strane jezike, poseduju informacije o tržištu tada i načinu života ljudi u sredinama u kojima bi da žive i rade. Mnogo veća je grupacija ekonomskih migranata koja nema tražene i visoke kvalifikacije. Reč je o priučenim i manje obrazovanim radnicima, najčešće mladim i u najboljoj radnoj i životnoj dobi. To ih kandiduje za najniža radna mesta na fleksibilnom tržištu rada u neformalnoj ili sivoj ekonomiji.

Marginalan položaj na tržištu rada je više pravilnost nego izuzetak za većinu ekonomskih migranata. Njihove zarade, uslovi rada, radno vreme i sve što znače socijalna i ekonomska prava su lošiji nego domaće radne snage. Radno i socijalno zakonodavstvo im nije nenaklonjeno, a

migranti ga retko poznaju. Čak i da ih zakonodavstvo štiti strani radnici nisu u prilici da to iskoriste. Posebno je teška radnopravna zaštita u sredinama u kojima je visoka konkurencija na tržištu rada, a sindikati i sudstvo nemaju interesa da ih štite. Retki su slučajevi da strane radnike štite domaće institucije i organizacije. To je moguće samo u slučaju velikih sindikata i državnih organa zainteresovanih za očuvanje pravne države.⁸ Posebno su u teškom položaju migranti u sivoj ekonomiji. Oni obavljaju 3D poslove (ili teške, slabo plaćene i prljave). Istraživanja o položaju radnih migranata u zemljama Skandinavije su dokazala da su strani radnici potrebni tim društvima i da su u procesima globalizacije sasvim uklopljeni u potrebe domaćeg tržišta rada.⁹

EKONOMSKI MIGRANTI I PROCESI ASIMILACIJE, INTEGRACIJE I DEPORTACIJE

Politike prema migrantima, posebno ekonomskim, u svetu su različite. One najviše zavise od nacionalne države. To je slučaj kada je reč i o većim regionalnim zajednicama, kakva je EU. To je pitanje na kome se mogu sagledati najveće „pukotine“ u politici, tj. odnos između interesa na nižem i najvišem nivou EU. U prvom slučaju se države zalažu da zaštite sopstvene nacionalne i uže lokalne interese, kao što je tržište rada i socijalna davanja. Tu je i rizik po bezbednost građana i države i (ne)opravdan strah od etničkih, kulturni i religijskih promena koje donose stranci. U drugom slučaju se brane osnovne vrednosti na kojima je zasnovana EU, ali se one tumače shodno trenutku i interesima najmoćnijih njenih članica. Sve to otkriva deficite ove zajednice, od političkih, institucionalnih do bezbednosnih i humanitarnih. Ovo ima za rezultat različite politike prema stranim radnicima, koje su često nesaglasne osnovnim principima funkcionisanja EU, a prilagođene potrebama pojedinih država. U tom sukobu nacionalnih i zajedničkih interesa dešavaju se i promene na tržištu rada i odnosu prema ekonomskim migrantima.

Na osnovu istraživanja o ekonomskim migrantima u razvijenim kapitalističkim društvima pre početka 21. veka može se zaključiti da su oni značajan faktor promena i razvoja ekonomija imigracionih država. Zemlje iz kojih su dolazili nisu bile sasvim siromašne, već one u kojima je ubrzan razvoj (Despić).¹⁰ Veličina migracija, brzina kretanja, prostor s kojeg se kreću i na koji žele da imigriraju su daleko veći nego što je to bio slučaj s kraja prošlog veka. To značajno unosi i promene u veličinu grupacije ekonomskih migranata. S jedne strane oni dolaze iz ratom zahvaćenih područja. S druge su migranti koji stižu u Evropu iz država koje nisu u ratu, ali emigracijom nastoje da poprave svoj materijalni i ukupan položaj. Po svojoj socijalnoj, kvalifikacionoj strukturi, društvenim vrednostima i načinu života oni su raznolika grupacija. Njihov materijalni položaj zavisi od konkurencije na tržištu rada, od radnog i socijalnog zakonodavstva konkretne zemlje u koju su došli, načina na koji su to učinili (legalno ili neregularno)¹¹ i podrške tzv. „migrantskih mreža“. ¹² Često su aktuelne političke prilike u novim

8 Nemački savez sindikata je otvorio savetovališta za ilegalne migrante. Vidi: „Njemačka: Izrabljivanje gasterbajtera iz istočne Evrope“, 29.12. 2012. <http://www.economy.rs/vesti/20566/Nemacka--Izrabljivanje-gastarbajtera-iz-istocne-Evrope.html> (pristupljeno 10. 03. 2013.)

9 A. Renovčević, „Radna migracija ilegalnih imigranata u zemljama razvijenog severa“, Sociologija, vol. LV (2013), no. 2, str. 316.

10 J. Predojević-Despić, „Ka razumevanju determinanti međunarodnih migracija danas – teorijska perspektiva“, Stanovništvo, vol. 48 (2010), br. 1, str. 41.

11 Najčešće se koristi termin legalan ili regularan ulazak u neku zemlju. To j migrant koji se doselio zbog rada, školovanja ili zbog spajanja porodica. (Vidi. S. Cvejić, M. Babović, Migracioni tokovi u zemljama Zapadnog balkana: tranzit,

sredinama nepovoljne za dolazak i ostanak stranih radnika. O tome svedoče brojni protesti građana i konzervativnih društvenih pokreta, koji u migrantima vide opasnost.

Odnos prema migrantima, među kojima su i ekonomski migranti, je veoma različit. Najrazvijenije zemlje EU su svoju politiku prijema značajno menjale i prilagođavale novim uslovima. Pređen je put od politike stroge kontrole ekonomskih migracija do današnje politike „otvorenih vrata“.¹³ Prva je karakterisala politiku većine zemalja EU pre aktuelnog talasa migracija sa Bliskog Istoka, iz Afrike i Azije. Druga je postala dominantna za najrazvijeniju njenu članicu, tj. za Nemačku. Takve kakve su potvrđuju raznovrsnost i konfliktnost interesa i politika prema migrantima i dokaz su odsustva ozbiljne strategije EU prema migracijama.¹⁴ Konkretno politike pojedinih zemalja su nastajale i menjale se tokom vremena, ali su više vodile računa o sopstvenim tržištima rada nego o zajedničkim smernicama, odlukama i interesima zajednice kao celine. Što je zemlja više na marginama raspodele ekonomske, političke i vojne moći to je i njena politika prema ekonomskim migrantima manje samostalna i zavisnija je od odluka najrazvijenijih i najmoćnijih država. Tome se pridružuje i geopolitički položaj, koji je u ranijim analizama migracija često bio zanemaren. Problemi sa kojima se sreću najnerazvijenije i najzaduženije članice EU ali i one izvan nje, potvrđuju stav da nema jedinstvene politike, a da dominiraju interesi najmoćnijih. Najveću cenu migrantske krize platiće stanovništvo perifernih i najsiromašnijih država.

Prostorna i socijalna segregacija migranata, među kojima su i ekonomski migranti, je odavno stvarnost u najvećim gradovima razvijenih kapitalističkih zemalja. Ona ne znači samo segregaciju po mestu stanovanja već i političku i socijalnu izolaciju stranaca. Postoje čitavi „zabranjeni kvartovi“, u kojima je višestruko veća stopa nezaposlenosti, kriminala, nasilja i niske obrazovanosti i političke participacije stanovništva. Kada se to udruži sa verskim i kulturnim obeležjima migranata onda su stvaraju uslovi za pojavu sve češćih pobuna, protesta i sukoba sa organima javnog reda i domaćeg stanovništva. I bez tih eksplozivnih izliva nezadovoljstva položaj migranata je sve lošiji, usled produbljivanja ekonomske krize i porasta ksenofobije i desničarskih pokret i političkih stranaka. Oni u strancima vide pretnju po svoje mesto na tržištu rada, ali i ugrožavanje društvenih vrednosti za čije očuvanje se zalažu.

Politička isključenost ekonomskih migranata u sredinama u kojima rade je sistemski determinisana. Ona je na nacionalnom i lokalnom nivou dopunjena i posebnim politikama i pravilima ponašanja, koja idu u pravcu radne i socijalne integracije, preko asimilacije do readmisije i deportacije u zemlje porekla¹⁵. Ovo uopšte nije specifičnost Evrope, već je zastupljeno i u drugim delovima sveta. Mnogo ranije podignute su ograde i zidovi na granici SAD a i Meksika (1994. godine), između Izraela i Egipta, a nedavno i žičane ograde između zemalja na „balkanskoj ruti“ migranata. Sve to nije sprečilo dolazak ilegalnih radnika, bez kojih

---

polazište i odredište, International Organisation for Migration, Beograd, 2014, 76.). Za one migrante koji to ne poštuju kaže se da je neregularan migrant (ponekad i ilegalan).

12 J. Predojević-Despić, „Migrantske mreže: Nezaobilazna perspektiva u proučavanju savremenih međunarodnih migracija“, Sociološki pregled, vol. XLII(2009), no. 2, 209-221, a ovo je je 209; J. Predojević-Despić, G. Penev, „Ko su i gde idu građani Srbije u inostranstvu po zemljama“, Nacionalni interes, god. VIII, vol. 1 (2012), broj 3, 209-221, a ovde je 361.

13 V. Minhau, „Evropa ulazi u doba dezintegracije“, 10. 03. 2016, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/evropa-ulazi-u-doba-dezintegracije.html?alphabet=l> pristupljeno 15. 05. 2015.)

14 B. Milanović, „Rešenje za migrantsku krizu u Evropi“, 04. 07. 2015., <http://pescanik.net/resenje-za-migrantsku-krizu-u-evropi/pristupljeno> 21. 02. 2016.)

15 D. Vuković je pojasnila da je readmisija povratak migranata koji su privremeno imali zaštitu. Oni se vraćaju dobrovoljno ili nasilno deportuju u zemlju porekla. Vidi: „Readmisija i upravljanje migracijama“, Godišnjak 2009, FPN, str. 569.

ekonomija pomenutih država ne bih funkcionisala na način kakav je danas. U pomenutim slučajevima i rasni element je obeležio odnos prema migrantima. Na taj način ekonomski i drugi interesi su samo zamagljeni. Današnje sve strožije mere prema migrantima u EU su slične onima koje se u preduzimale SAD. Naime, većina restriktivnih mera prema migrantima je usmerena na potencijalne ilegalne ekonomske migrante i tražioce azila. Oni su najčešće suvišni i zato ih države odbacuju i vraćaju u zemlje iz kojih su stigli ili su poreklom iz njih. U SAD je početkom aprila 2014. godine bilo protesta u 40 gradova. Povod je bila to što je Obama naredio deportovanje dva miliona migranata. Većina ih je prešla ilegalno granicu sa meksikom, ili su osuđivani za presteupe. Migraciona politika Sad-a je restriktivna. U aktuelnoj migrantskoj krizi SAD se izasnio da ne želi da primi više od 50.000 izbeglica u narednih pet godina. Pominjanje ovog podatka ima smisla u kontekstu sagledavanja ponapšanja jednog od najvažnijih faktora koji je proizveo i podstakao migrantsku krizu, a Evropi i drugima ostavio da se bore sa njenim posledicama.

Ukupan društveni položaj većine stranih radnika je nesiguran.¹⁶ Oni su često žrtve ispoljavanja netrpeljivosti domaćeg stanovništva, otvorenih pretnji i ugrožavanja ekonomskih i drugih prava. Mnogi su nepoželjni u novim sredinama i protiv njih domaće stanovništvo javno demonstrira. Strani radnici se suočavaju sa urušavanjem ne samo evropskih vrednosti (jednakost, pravda i solidarnost) već i civilizacijskih vrednosti. Među njima najugroženije je pravo na život, rad od koga se dostojanstveno živi i sloboda kretanja. Na to često skreću pažnju međunarodne humanitarne organizacije, a retko institucije odlučivanja na nivou EU. Mere i preporuke koje preduzimaju centralne političke institucije EU više su smernice za nacionalne države, nego obaveza i efikasna sredstva odlučivanja i upravljanja. Migranaska kriza je na poseban način razotkrila sve institucionalne, političke, ekonomske, moralne i kulturološke „pukotine“ EU i interese regionalnih i nacionalnih faktora. Sudbina većine migranata zavisi od odnosa moći najvažnijih geopolitičkih igrača, pa tek od konkretnih politika zapošljavanja, socijalnih davanja i politike azila. Sa svoje strane migranti unose značajne promene u sredine u koje su se doselili, počev od tržišta rada do političke, demografske, socijalne, etničke i verske strukture društva.

ZAKLJUČAK

U tekstu su navedeni najvažniji globalni uzroci savremenih migracija. Ukazano je na neoliberalni tip globalizacije kapitalističkog sistema, u kojoj razvijene zemlje nameće svoje interese, zakone i društvene vrednosti manje razvijenim društvima na polu/periferiji. To je posebno važno za tržište rada, na koje pristižu savremeni migranti sa Bliskog Istoka, iz Azije, severne i južne Afrike. Migracije stranih radnika i ostalih građana su podstaknute rastom ekonomskih i društvenih nejednakosti i sukobima interesa najvećih vojnih, ekonomskih i geopolitičkih igrača. Većina ih migrira ka Evropi, a cilj su razvijene članice EU. Na fleksibilnom tržištu rada ekonomski migranti zauzimaju marginalan položaj, sa uskraćenim brojnim socijalnim, ekonomskim i ljudskim pravima. Politika država imigracije prema najstručnijim radnicima je politika privlačenja, a prema najbrojnijim i manje stručnim migrantima je više restriktivna. Obe kategorije radnika su na fleksibilnom tržištu rada više komplementarne domaćim radnicima nego su im ozbiljna konkurencija. Njihovo uključivanje na evropsko tržište rada zavisi i od načina na koji su došli (legalni i neregularni). U uslovima globalne ekonomske

¹⁶ Zanimljiva je knjiga D. Antonijević o identitetu gasterbajtera. Stranac ovde, stranac tamo: Antropološko istraživanje kulturnog identiteta gasterbajtera, Srpski genealoški centar, Beograd, 2013

krize radni migranti imaju marginalan položaj u podeli rada, nesigurne poslove, niske zarade i izrazito su eksploatisani u (ne)formalnoj ekonomiji. Posledica toga je socijalna i prostorna segregacija, udružena sa etničkom, kulturnom, rasnom i verskom pripadnosti. Značajan broj migranata uopšte je izložen procesima asimilacije, a često i nasilne deportacije u zemlje porekla. Ukratko rečeno, savremene međunarodne migracije (seljenje radnika su njihov sastavni deo) doprinose dugoročnim promenama u gotovo svim sferama života društava emigracije i imigracije.

LITERATURA

1. Antonijević, D. Stranac ovde, stranac tamo: Antropološko istraživanje kulturnog identiteta gasterbajtera, Srpski genealoški centar, Beograd, 2013.
2. Cvejić, S, M. Babović, Migracioni tokovi u zemljama Zapadnog balkana: tranzit, polazište i odredište, International Organisation for Migration, Beograd, 2014, 76.).
3. Dušanić, B. J., „Neoliberalizam i preraspodela bogatstva“, Nacionalni interes, God. X, vol 19 (2014), br. 1, 135-171
4. Komazec, S. Slom finansijske imperije i nove strategije finansijskog kapitala, Beograd, 2014.
5. Konatar, V. Naličje „Arapskog proleća“, Kultura polisa, 2014, br. 25, 261-278.
6. Milanović, B. Bogataši i siromasi. Kratka i neobična istorija globalne nejednakosti, JP Službeni glasnik, Beograd, 2012.
7. Minhau, V. „Evropa ulazi u doba dezintegracije“, 10. 03. 2016, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/evropa-ulazi-u-doba-dezintegracije.html?alphabet=1> (pristupljeno 15. 05. 2015.)
8. Milanović, B. „Rešenje za migrantsku krizu u Evropi“, 04. 07. 2015., <http://pescanik.net/reshenje-za-migrantsku-krizu-u-evropi/> (pristupljeno 21. 02. 2016.)
9. „Njemačka: Izrabljivanje gasterbajtera iz istočne Evrope“, 29.12. 2012. <http://www.economy.rs/vesti/20566/Nemacka--Izrabljivanje-gastarbajtera-iz-istocne-Evrope.html> (pristupljeno 10. 03. 2013.)
10. Paneva, M. „Utjecaj migracija na evropsko tržište rada“, Ekonomska misao i praksa, god XX (2012), 3, 335-362.
11. Predojević-Despić, J. „Ka razumevanju determinanti međunarodnih migracija danas – teorijska perspektiva“, Stanovništvo, vol. 48 (2010), br. 1, . 25-48.
12. Predojević-Despić, J. „Migrantske mreže: Nezaobilazna perspektiva u proučavanju savremenih međunarodnih migracija“, Sociološki pregled, vol. XLII(2009), no. 2, 209-221.
13. Predojević- Despić, J. G. Penev, „Ko su i gde idu građani Srbije u inostranstvu po zemljama“, Nacionalni interes, god. VIII, vol. 1 (2012) , broj 3, 209-221,
14. Volerstin, Posle liberalizma, „Službeni list“, Beograd, 2005.).